DE SOCIALE ZEKERHEID ALS SOCIAALECONOMISCHE STABILISATOR TIJDENS DE COVID-19-CRISIS: ALGEMEEN BESLUIT[1]

Ruim een half miljoen Belgen werd al door het virus besmet. Wellicht ligt het werkelijke aantal nog veel hoger en er worden nog dagelijks nieuwe besmettingen geregistreerd. Ruim 15.000 Belgen overleden inmiddels aan de gevolgen van die besmetting. Voor vele anderen veroorzaakte de besmetting chronische aandoeningen.

Onze bijzondere erkentelijkheid gaat uit naar de werknemers en zelfstandigen in de gezondheidssector en in andere cruciale sectoren en essentiële diensten die door het uitvoeren van hun taken het risico liepen om door het virus besmet te worden. Tragisch genoeg werd een belangrijk aantal onder hen ook daadwerkelijk door het virus besmet en zijn sommigen onder hen zelfs aan de gevolgen van deze besmetting overleden.

DE DIRECTE GEVOLGEN VAN DE COVID-19-PANDEMIE

Loontrekkenden die door het virus werden besmet en werkzaam zijn in de gezondheidszorg en daarbij een duidelijk verhoogd risico lopen om besmet te worden door het virus, komen in aanmerking voor schadeloosstelling wegens beroepsziekte als de infectie medisch in verband kan staan met de risicodragende beroepsactiviteit. Deze regeling geldt ook voor leerlingen en studenten die stage lopen.

Tot op 24 november 2020 werden er bij FEDRIS 9.844 aangiften van coronaslachtoffers in de zorgsector geregistreerd. Dat zijn mensen die volgens hun arbeidsarts het slachtoffer zijn geworden van een besmetting met het COVID-19-virus. 84% van de aangiften betreft vrouwen, het overige deel betreft mannen. Sinds oktober en november zien we helaas opnieuw een kleine piek in het aantal aangiften voor het personeel in de gezondheidszorg maar deze ligt veel lager dan in de periode april, mei en juni.

Tot op 24 november van dit jaar werden er bij FEDRIS 8.741 aanvragen voor vergoeding van COVID-19 in de zorgsector geregistreerd, waaronder tragisch genoeg ook zeven aanvragen wegens overlijden van het slachtoffer. Er werden al 2.580

(1) In dit besluit wordt in belangrijke mate beroep gedaan op de bevindingen van de editie 27 november 2020 van de "Monitoring van de gevolgen van COVID-19 op de werkgelegenheid en de sociale bescherming en België", de analysenota die sinds 7 april 2020 vrijwel wekelijks wordt geactualiseerd door de Werkgroep Sociale Impact COVID-19-crisis (WG SIC), een samenwerkingsverband tussen de Federale Overheidsdienst (FOD) Economie (Statbel), de FOD Sociale Zekerheid, de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (WASO), de Programmatorische federale Overheidsdienst (POD) Maatschappelijke Integratie, het Federaal Planbureau, de Nationale Bank van België, en de Openbare Instellingen van de Sociale Zekerheid.

beslissingen genomen, waaronder 689 beslissingen voor gezondheidszorgen en 1.645 beslissingen waarbij een vergoeding werd toegekend voor tijdelijke ongeschiktheid.

Op 26 juni 2020 werd het Koninklijk besluit nr. 39 gewijzigd zodat loontrekkenden met COVID-19 die werkzaam zijn in cruciale sectoren en essentiële diensten en die daar in de periode van 18 maart tot en met 17 mei 2020 hebben gewerkt, een aanvraag voor vergoeding kunnen indienen. Tot op 24 november 2020 werden er voor deze categorie 130 aangiften door de arbeidsarts en 260 aanvragen voor vergoeding geregistreerd, waaronder twee aanvragen bij overlijden.

Wie niet in de gezondheidssector werkt en ook niet gedurende de periode van 18 maart tot en met 17 mei werkzaam was in één van de cruciale sectoren en essentiële diensten, kan eventueel ook erkend worden via het 'open systeem'. Deze personen moeten niet alleen blootgesteld zijn aan het beroepsrisico van de ziekte, zij moeten bovendien bewijzen dat zij de ziekte werkelijk door het werk hebben opgelopen. In dit kader werden er tot op 24 november 2020 11 aangiften door de arbeidsarts en 41 aanvragen ingediend waaronder één aanvraag bij overlijden.

De inzet van de mensen in deze sectoren, vaak ondergewaardeerd, heeft beleidsmakers bewust gemaakt van de noodzaak van een structurele herwaardering van deze sectoren en beroepen, door betere arbeidsvoorwaarden en een betere verloning. Als we de kwaliteit van ons gezondheidssysteem overeind willen houden, moeten we er inderdaad voor zorgen dat voldoende mensen de uitdaging aannemen om in de zorgsector aan de slag te gaan. Ook de werkdruk, die ook al voor de pandemie erg hoog was in deze sectoren, kan hierdoor hopelijk worden verlaagd. Voor vele mensen in de zorgsector is hun beroep een roeping, maar ze verdienen daar niet alleen ons respect voor, maar ook de juiste waardering.

Ook andere werknemers en zelfstandigen werden uiteraard getroffen door het virus. Het virus heeft daarbij lak aan statuten en de evolutie van het aantal getuigschriften 'aanvang arbeidsongeschiktheid' is dan ook zeer gelijkaardig voor loontrekkenden en zelfstandigen. Opgesplitst naar aandoening zien we een piek van COVID-19 in maart (ca. 21.000) en in mindere mate in april (ca. 6.000) en mei (ca. 1.800) en slechts beperkte cijfers in de volgende maanden (<1.000). Maar we verwachten dat we opnieuw een sterke stijging zullen vaststellen tijdens de herfstmaanden, aangezien ons land inmiddels door een tweede golf van besmettingen werd getroffen. Het aandeel afwezigheden wegens ziekte onder werknemers nam licht toe doorheen oktober, maar blijft onder het piekniveau in maart en april.

Momenteel zijn er veel aanwijzingen dat de COVID-19-epidemie vergelijkbare systemische effecten zal hebben als de financiële crisis van 2008. Als er over de globale impact van die crisis soms nog wordt gediscussieerd, zijn de meeste epidemiologische studies het over één punt eens: het is op de geestelijke gezondheid dat een impact van die crisis het meest meetbaar is geweest. Ook nu laten de eerste empirische onderzoeken naar geestelijke gezondheid al een algemene trend zien van verslechtering van de geestelijke gezondheid. Naast mentale gezondheid en problemen die rechtstreeks verband houden met de gezondheidstoestand van patiënten met COVID-19, is er ook het probleem van patiënten die lijden aan chronische aandoeningen en die hun

zorg tijdens de epidemie hebben uitgesteld. Ook op het vlak van de gezondheidszorg zal deze crisis dus langdurige gevolgen hebben.

DE MACRO-ECONOMISCHE IMPACT VAN DE COVID-19-PANDEMIE

Ook de macro-economisch impact van de COVID-19-pandemie is aanzienlijk. In 2020 werd het maatschappelijke functioneren herhaaldelijk opgeschort en, aangezien het een wereldwijde crisis betreft, werden ook de productie en de internationale handel grondig verstoord. Sommige economische sectoren, zoals cultuur en toerisme, werden daarbij harder getroffen dan andere, maar ook andere sectoren, zoals de detail- en kleinhandel, hadden te leiden onder de uitzonderlijke omstandigheden.

Het seizoengezuiverde, reële bbp nam in het eerste kwartaal van 2020, ten opzichte van het laatste kwartaal van 2019, met 3,6% af in de Eurozone en met 3,2% in de EU. Het betreft de sterkste dalingen op kwartaalbasis sinds het begin van de tijdreeksen in 1995. Provisionele cijfers van Eurostat geven echter aan dat het Europese bbp veel scherper daalde in het tweede kwartaal, toen de gezondheidsmaatregelen het economische leven omvangrijke beperkingen oplegde. Het bbp van de Eurozone kromp in het tweede kwartaal van 2020, ten opzichte van het eerste kwartaal, met 12,1 % en het bbp van de EU met 11,9 %. In België bedroegen de bbp-afnames in de eerste twee kwartalen van 2020 respectievelijk -3,5% en -12,1%, eveneens volgens provisionele cijfers.

De voorzichtige herneming van de economische activiteit over de zomermaanden wordt bovendien door de vrijwel algemene nieuwe opstoot van de pandemie binnen de EU een halt toegeroepen. Specifiek voor de Belgische economie verwacht de Europese Commissie ontwikkelingen die sterk in de lijn liggen van het Eurozone-gemiddelde: een afname van het bbp met 8,4% in 2020 en een gedeeltelijk herstel in 2021 met een positieve groei van 4,1% (Europese Commissie, 2020). De Commissie wijst eveneens de voornaamste determinanten van de terugval in economische activiteit aan, die ook de snelheid en de volledigheid van het herstel zullen bepalen: de afgenomen binnenlandse vraag door de lockdownmaatregelen, verstoringen van de toeleveringsketen, een historische daling van het vertrouwen en ook de rem op de internationale handel, zowel in 2020 als in 2021.

DE IMPACT OP DE BELGISCHE ARBEIDSMARKT

Tom Bevers et al. beschrijven in hun bijdrage hoe de COVID-19-crisis in maart van dit jaar een schok op onze arbeidsmarkt veroorzaakte, die op dat moment in relatief goeden doen was. Alle evoluties op het vlak van werkgelegenheid, activiteit en werkloosheid waren op dat moment immers positief. Sommige indicatoren bevonden zich zelfs op recordniveau, al bleven er uiteraard belangrijke uitdagingen. Zo bleven we achter op het EU-gemiddelde wat de activiteitsgraad betreft, zagen kortgeschoolden hun arbeidsmarktachterstand verder groeien en was er bezorgdheid over de krapte op de arbeidsmarkt. Tot de situatie in maart op een ongezien plotse en ingrijpende manier wijzigde.

Voor België verwachtten de internationale instellingen in eerste instantie geen enorme impact op de werkloosheidscijfers, aangezien deze opgevangen werd door tijdelijke

werkloosheid, het overbruggingsrecht voor zelfstandigen, en de veralgemening – in de beroepen waar dat mogelijk is – van het telewerk, (ouderschaps)verlof en/of werkduurvermindering.

De Europese Commissie gaat uit van een relatief beperkte stijging van de Belgische werkloosheidsgraad van 5,9% in 2020 tot 7,0% in 2021 en daarna een herstel. Ook het Federaal Planbureau verwacht een stijging van de administratieve werkloosheid in dit en volgend jaar, maar tegen 2025 zou deze opnieuw evolueren tot het niveau van vóór de crisis, wat hoger is dan wat bereikt zou worden in een scenario zonder pandemie. Het is echter niet uitgesloten dat sommige bedrijven alsnog de boeken zullen moeten neerleggen, wat tot nieuwe ontslagen zou leiden. Voorlopig geven zowel de EAK-data[2] van Statbel als de voor seizoensinvloeden gezuiverde gegevens van Eurostat aan dat de werkloosheidsgraad toenam in de periode mei en juni-augustus van 2020.

De uitbraak van de COVID-19-pandemie heeft overheden wereldwijd aangezet om erg verregaande maatregelen te nemen met het oog op het vrijwaren van de volksgezondheid. Landen die dat konden hebben ook maatregelen genomen om de economische en sociale impact te beperken. Dat was ook het geval in ons land.

Door het inschakelen van erg verstrekkende maatregelen zoals de versoepelde toegang tot de tijdelijke werkloosheid wist België te vermijden dat de scherpe afname van activiteit tot een proportionele – en dus massale – ontslaggolf leidde. Er was ook financiële steun voor getroffen ondernemers om faillissementen van intrinsiek rendabele ondernemingen te vermijden. De getroffen zelfstandige ondernemers werden ondersteund via het overbruggingsrecht.

De grote schokdemper van de crisis was in ons land ongetwijfeld de versoepelde toegang tot het systeem van tijdelijke werkloosheid. Chloë Loÿen et al. beschrijven in hun bijdrage aan dit nummer zowel de tijdelijke reglementaire wijzigingen inzake de (tijdelijke) werkloosheid en presenteren de impact ervan aan de hand van de hiertoe ontsloten administratieve gegevens van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA).

Het systeem van de tijdelijke werkloosheid gaat in zijn huidige vorm terug op de Wet van 3 juli 1978, maar in de praktijk was er al een soortgelijk stelsel vanaf 1944. De tijdelijke werkloosheid poogt het aantal ontslagen en de toename van de werkloosheid beperkt te houden, doordat het alternatief – een ontslag, eventueel gevolgd door een heraanwerving – veel hogere transactiekosten met zich zou meebrengen voor zowel de werkgevers als de werknemers. Het maakt de terugkeer naar de werkvloer bovendien eenvoudiger.

Maar het systeem werd vanaf 13 maart 2020 sterk versoepeld, zowel wat betreft de procedure, de toelatingsvoorwaarden als wat de vervangingsratio van de uitkering betreft, om de gevolgen van de COVID-19-crisis op te vangen. Er werd een flexibele toepassing van het begrip overmacht geaccepteerd en alle situaties van tijdelijke werkloosheid als gevolg van het COVID-19-virus werden automatisch beschouwd

(2) De enquête naar de arbeidskrachten (EAK) is een sociaal-economische steekproefenquête bij huishoudens.

als tijdelijke werkloosheid als gevolg van overmacht, zelfs als het bijvoorbeeld nog mogelijk was om een paar dagen te werken. Werkgevers konden er beroep op doen in alle gevallen waarbij het werk tijdelijk moest stilgelegd worden door problemen met toelevering, door opgelegde sluiting (bijvoorbeeld bij restaurants), wanneer het bedrijf geen telewerkbare activiteit uitvoert of wanneer men de maatregelen rond het 'sociaal afstand houden' niet kon respecteren. En waar een werknemer in tijdelijke werkloosheid voordien 65% van zijn geplafonneerde gemiddelde loon (plafond van 2.754,76 EUR per maand) ontving, werd de uitkering verhoogd tot 70%. Daarbovenop werd nog een bedrag van 5,63 EUR per dag werkloosheid toegekend.

De versoepelde toegang leidde vanaf 16 maart 2020 tot een snelle stijging van de aanvragen tijdelijke werkloosheid. Wanneer we enkel naar de goedgekeurde aanvragen kijken, dan gaat het om 1.040.448 met betrekking tot maart en 1.246.605 met betrekking tot april.[3] Een aanvraag, indien goedgekeurd, houdt de toelating in om een werknemer in tijdelijke werkloosheid te zetten. Dat betekent uiteraard niet dat de werknemer ook effectief elke dag op non-actief zal worden gezet. Zo kan er een aanvraag voor tijdelijke werkloosheid worden ingediend voor iemand die nadien arbeidsongeschikt blijkt te zijn, die van werkgever verandert of die niet aan de voorwaarden voldoet. Voor maart werden uiteindelijk 972.951 werknemers voor minstens één dag tijdelijke werkloosheid vergoed, voor april 1.178.186.

De versoepeling van de maatregelen had duidelijk een effect op de aantallen tijdelijk werklozen. Voor mei ontvingen 930.060 werknemers een uitkering voor ten minste één dag tijdelijke werkloosheid en voor juni nog 529.998 (13,2% van de werknemers). Doorheen juli, augustus en september bleef de tijdelijke werkloosheid echter hardnekkig. Er werden voor de maand juli 338.601werknemers voor minstens één dag tijdelijke werkloosheid vergoed (8,5% van de werknemers), in augustus waren dat er 304.178 (7,6%) en in september 183.935 (4,6%). Ook in de cijfers van de sociale secretariaten valt op dat in juni, juli, augustus en september de tijdelijke werkloosheid substantieel bleef en zich rond de 80.000 voltijdsequivalenten situeerde, en dat het aandeel tijdelijk werklozen dus onrustwekkend stabiel bleef. In de loop van oktober begon de tijdelijke werkloosheid naar aanleiding van de tweede golf opnieuw toe te nemen. Vanaf de derde week van oktober overstijgt hun aantal opnieuw 100.000 voltijds equivalenten (VTE).

De versoepeling van de tijdelijke werkloosheid was niet de enige reactie op het coronavirus. Er werd ook massaal overgeschakeld op telewerk. Maar liefst 46,4% van wie nog werkte deed dat via voltijds telewerk. In sommige gevallen werd er gekozen voor arbeidsduurvermindering of het coronatijdskrediet. Al deze maatregelen hadden als doel om het aantal ontslagen ten gevolge van de impact van de COVID-19-crisis op de economische activiteit te beperken. Voor wie toch werkloos was of werd in deze periode werden ook maatregelen genomen om het behoud van inkomen te garanderen, zoals bijvoorbeeld de tijdelijke bevriezing van de degressiviteit van de uitkeringen en het verlengen van het recht op inschakelingsuitkeringen met drie maanden.

(3) Bron: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA).

De COVID-19-crisis had een zeer belangrijke weerslag op de inzet van atypische werknemers. Volgens de Dimona-aangiften bij de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), viel de uitzendarbeid na 18 maart 2020 met 25-30% terug. In augustus neemt het aantal uitzendkrachten in absolute termen weer toe en de terugval ten opzichte van 2019 bedraagt dan ongeveer 15%. In september komt er een lichte stijging en de terugval schommelt ten opzichte van 2019 rond -10%. Het blijft echter onduidelijk in welke mate uitzendkrachten die op tijdelijke werkloosheid zijn geplaatst, werden opgenomen in deze aantallen.

Ook de tewerkstelling van "extra's" en "flexi-jobbers" in de horeca viel tijdens de eerste golf volledig stil. Met de heropening van de horecazaken vanaf 8 juni 2020 werden opnieuw extra's en flexi's ingezet in de horeca. In de zomermaanden is er doorgaans een daling van flexi/extra's in horeca, o.a. door een groter aandeel studentenarbeid en meer flexiwerknemers die met vakantie zijn. Dat is nu minder het geval, zodat in juli het niveau van 2019 weer wordt bereikt omstreeks het midden van de maand juli. Eind juli en begin augustus vallen de aantallen weer wat terug, mogelijk onder invloed van de opnieuw verscherpte COVID-19-maatregelen. Vanaf het weekend van 15 augustus is er een lichte herneming van de activiteit, die zich doorzet in september. Die lichte herneming in de inzet van extra's en flexi's in de horeca zwakt opnieuw af vanaf begin oktober, door de tweede golf en de strengere maatregelen die in een aantal provincies al werden ingevoerd. De sluiting van de horeca vanaf 19 oktober heeft een duidelijke impact op de cijfers.

We stelden naar aanleiding van de COVID-19-crisis ook een forse afname van de detacheringsaanvragen in de LIMOSA-database vast. Tijdens de eerste inperkingsmaand in België (van 18 maart tot 17 april 2020) werden 38.809 meldingen geregistreerd, dat is minder dan de helft (49%) van de in dezelfde periode in 2019 geregistreerde meldingen (79.501). Grofweg gesteld is de klassieke arbeidsmigratie dus gehalveerd door de COVID-19-crisis.

De terugval van de studentenarbeid is moeilijker in te schatten, aangezien de Dimona-aangifte voor studenten vaak voorafgaand aan de tewerkstelling gebeurt (zo zullen bijvoorbeeld voor een student die elke zaterdag in een winkel werkt, alle zaterdagen van 2020 aangegeven zijn), en heel wat werkgevers – hoewel ze gesloten zijn – de tewerkstellingen in Dimona niet hebben geschrapt. Voor de eerste week van de paasvakantie, klassiek een periode van verhoogde inzet van studenten, stelden we echter vast dat het aantal aangiftes van studentenarbeid met een derde was teruggelopen; deze daling werd later niet meer goedgemaakt. De hernieuwde sluiting van de horeca en daarna de detailhandel heeft uiteraard ook een impact op de tewerkstelling van studenten, vooral voor de weekendpieken. Het algehele niveau daalt maar zeer licht. Het blijft de vraag in welke mate deze Dimonacijfers een overschatting zijn van de werkelijk gepresteerde studentenarbeid.

Ook de zelfstandige ondernemers werden zwaar door de COVID-19-crisis getroffen. Marina Geeraert en Veerle De Maesschalk beschrijven in hun bijdrage aan dit nummer zowel de tijdelijke reglementaire wijzigingen inzake de (tijdelijke) werkloosheid en presenteren de impact ervan aan de hand van de hiertoe ontsloten administratieve

gegevens van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ).

Een aantal categorieën moest verplicht de zelfstandige activiteit stoppen, anderen werden indirect getroffen bijvoorbeeld omdat zij voor hun zelfstandige activiteit sterk afhankelijk zijn van sectoren waarvoor een verplichte sluiting gold. Er werden snel maatregelen genomen om ook voor hen de gevolgen op te vangen, met name via een tijdelijke uitbreiding van het overbruggingsrecht. Ook werden maatregelen genomen met het oog op een versoepeling van betalingsfaciliteiten, zoals uitstel van sociale bijdragen, kwijtschelding van de verhogingen bij laattijdige betalingen, vrijstelling van de sociale bijdragen, mogelijke neerwaartse herziening van de sociale bijdragen, tijdelijke opschorting van de invorderingsprocedure. Aangezien statistische gegevens over zelfstandig werk beperkter zijn dan voor werknemers, vormt het beroep op deze ondersteuningsmaatregelen en het profiel van de begunstigden momenteel de belangrijkste bron van informatie over de sociaaleconomische impact van COVID-19 voor zelfstandigen.

Er werd massaal beroep gedaan op het crisisoverbruggingsrecht voor zelfstandigen. In maart van dit jaar ontvingen al 378.045 zelfstandigen een volledig of partieel crisis-overbruggingsrecht. In april waren dat er 396.845 en in mei 363.142. Voor die periode maart-mei ontving maar liefst 45% tot 50% van de zelfstandigen in hoofdberoep een crisisoverbruggingsrecht. Vanaf juni daalt dit aanzienlijk ten gevolge van de afbouw van de lockdownmaatregelen en de invoering van het relance-overbruggingsrecht vanaf juni 2020. In juni bedroeg het aantal betalingen nog 132.708, wat neerkomt op 17% van het aantal zelfstandigen in hoofdberoep en in juli nog 47.414. In augustus en september ontvingen respectievelijk nog 44.503 en 36.860 zelfstandigen een crisis-overbruggingsrecht.

Sinds juni konden zelfstandigen een overbruggingsrecht ter ondersteuning van de heropstart aanvragen. Het gaat hierbij om zelfstandigen wier activiteit op 3 mei 2020 nog beperkt of verboden was, en die hun zaak verplicht hebben moeten sluiten ten gevolge van de noodmaatregelen in het kader van de COVID-19-pandemie en daarbij een omzetverlies lijden van minstens 10% ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2018 of 2019. Deze uitkering, waarvan het bedrag gelijk is aan dat van het crisisoverbruggingsrecht, kan worden aangevraagd voor de maanden juni tot en met december 2020. Eind november werden 20.797 aanvragen geregistreerd voor juni, 64.229 voor juli en 105.766 voor augustus. In september is dit gedaald tot 61.024 en 17.520 in oktober.

Het totale aantal zelfstandigen dat uitstel van betaling van sociale bijdragen had aangevraagd bedroeg op 10 november 2020 154.466, terwijl in totaal 65.770 zelfstandigen tot op die datum om vrijstelling van sociale bijdragen hadden gevraagd.

Cijfers over de impact van de tweede golf en de nieuwe lockdown-maatregelen voor zelfstandigen zijn bij het verschijnen van dit nummer nog niet beschikbaar. Het relanceoverbruggingsrecht werd verlengd tot eind december en wat het crisis-overbruggingsrecht betreft, heeft de federale regering beslist het bedrag van de uitkering in de maanden oktober, november en, waarschijnlijk, december 2020 te verdubbelen

voor de zelfstandigen die rechtstreeks beoogd worden door de sluitingsmaatregelen opgelegd door de overheid (ministeriële besluiten van 18 en 28 oktober 2020 en elk ander daaropvolgend ministerieel besluit) en daardoor gedwongen worden hun zelfstandige activiteit volledig of gedeeltelijk te onderbreken.

Ondanks deze maatregelen bestaat de vrees dat de COVID-19-crisis zal leiden tot een belangrijk aantal faillissementen. Hiervoor werd een zekere bescherming geboden door voor solvabele bedrijven geen faillissementen te laten uitspreken tot 17 juni 2020. De gegevens van Statbel over het aantal faillissementen van zelfstandigen vertonen tot dusver echter nog geen impact van de COVID-19-crisis. Voor de maanden januari tot maart bedroeg het aantal faillissementen gemiddeld 200. Voor de maanden april en mei liggen de cijfers aanzienlijk lager, gemiddeld 73, om in juni terug te stijgen tot 145. Het cijfer voor juli bedraagt 115, waarmee het onder het cijfer voor juli 2019 (147) blijft. Voor augustus werden 105 faillissementen geregistreerd bij zelfstandigen en voor september en oktober voorlopig respectievelijk 176 en 179, telkens onder het niveau van een jaar geleden.

DE IMPACT OP DE INKOMENSSITUATIE VAN DE BELGISCHE HUISHOUDENS

Dankzij de diverse maatregelen, waaraan ons socialezekerheidssysteem een belangrijke bijdrage leverde, lijkt de impact van de lockdown effectief te zijn verzacht. In het kader van ramingen over de economische vooruitzichten publiceerden zowel de Nationale Bank van België (NBB) als het Federaal Planbureau cijfers over de impact van de crisis op het (macro-economisch) reëel beschikbaar gezinsinkomen. Beide instellingen ramen de impact, in verhouding tot de omvang van de economische schok, als relatief beperkt in 2020. Volgens de NBB blijft de groei zelfs net positief, terwijl het Federaal Planbureau (FPB) een beperkte negatieve groei verwacht van 1,9%. Het FPB wijst erop dat bovendien de gedaalde inflatie lager blijft dan de indexering van lonen en uitkeringen. Beide instellingen wijzen op de rol van de sociale overdrachten in de stabilisatie van het beschikbaar gezinsinkomen.

Met behulp van een simulatiemodel bestuderen Yannick Thuy et al. van het Federaal Planbureau in hun bijdrage aan dit nummer de mogelijke impact van de maatregelen voor tijdelijke werkloosheid van werknemers en het overbruggingsrecht van zelfstandigen zowel voor specifieke typegevallen als voor de inkomensverdeling in zijn geheel. Deze studie mag dus niet gelezen worden als een studie van de volledige inkomensimpact van deze crisis of ruimer van de sociale impact van deze crisis, want om de oefening uit te voeren werden een aantal veronderstellingen gemaakt die van belang zijn om de resultaten verder te duiden.

Zo wordt er gefocust op het gemiddelde inkomensverlies op jaarbasis en dus niet specifiek op het inkomensverlies gedurende de inactiviteitsperiode als gevolg van de COVID-19-crisis en werd verder verondersteld dat werknemers en zelfstandigen, na respectievelijk de periode van tijdelijke werkloosheid of de periode met een overbruggingsrecht, terugkeren naar de situatie van voor de crisis. Ook het mogelijke inkomensverlies van kwetsbare groepen die niet kunnen terugvallen op de genoemde steunmaatregelen of die om één of andere reden een inkomensverlies ondervinden als gevolg van de COVID-19-crisis, werd niet in rekening gebracht.

Voor de bestudeerde typegevallen stelden Thuy et al. vast dat de netto vervangingsratio bij 1, 2 of 3 maanden onderbreking van de activiteit doorgaans meer dan 90% bedraagt. Voor werknemers is dit zelfs het geval in scenario's waarbij er geen top-up van de werkgever zou zijn. De invloed van het al dan niet in rekening brengen van kinderen ten laste op de bestudeerde vervangingsratio's is daarbij beperkt. De grootste verschillen in vervangingsratio's doen zich voor in het scenario met 12 maanden tijdelijke werkloosheid of overbruggingsrecht, voornamelijk bij het gemiddelde en hoge loon- of inkomensniveau. Vervangingsratio's van meer dan 100% komen voor de bestudeerde typegevallen enkel voor bij werknemers in het scenario met een maximale top-up van de werkgever.

Verder laten de verdelingsanalyses een gemiddelde verlies zien van 28 EUR of 0,8% van het beschikbaar inkomen per maand. Het verlies loopt zowel in absolute als relatieve termen op over de decielen. Globaal genomen is het effect per deciel en over alle decielen samen eerder klein te noemen. Gegeven dat Thuy et al. enkel naar de impact van de maatregelen gedurende de maanden maart, april en mei keken, en de eerdere resultaten voor de typegevallen, ligt dit ook in de lijn der verwachtingen.

Opmerkelijk is dat Thuy et al. in alle decielen individuen observeren voor wie het beschikbaar inkomen toeneemt als gevolg van de genomen maatregelen en dit zowel voor werknemers als voor zelfstandigen. Globaal genomen is de omvang van dit fenomeen beperkt en het situeert zich voornamelijk in de laagste decielen. Bij werknemers wordt deze vaststelling onder andere verklaard door de supplementen die boven op de procentueel berekende uitkering gegeven worden. Bij zelfstandigen is dit fenomeen een gevolg van het feit dat de uitkering een vast bedrag is, dat niet bepaald wordt als een percentage van het verloren inkomen. Deze classificatie van winst of verlies wordt ook in belangrijke mate gedreven door een veronderstelling over wat het bruto belastbaar inkomen is van de individuen die onderworpen zijn aan de bestudeerde maatregelen. Voor zelfstandigen vormen de in het kader van de inkomstenbelasting gerapporteerde netto winsten en baten het vertrekpunt. Deze worden vervolgens voor alle zelfstandigen gebruteerd op basis van een uniforme regel. Of deze conclusies ook overeind blijven in het licht van meer genuanceerde informatie over de bedrijfsuitgaven, -lasten en -verliezen kan met de gegevens waarover Thuy et al. beschikken niet bestudeerd worden.

Uit simulaties van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO) blijkt dat de financiële impact van tijdelijke werkloosheid voor lagere lonen relatief beperkt blijft, al kan voor lage inkomens ook een beperkte daling van het inkomen reeds problematisch zijn. Voor hoge lonen is er wel een substantiële impact. De impact vergroot wel met de duur van de tijdelijke werkloosheid. Ook voor deeltijds werkenden vangt de tijdelijke werkloosheid een groot deel van het inkomensverlies op, maar het resterende inkomensverlies kan wel problematisch zijn als het deeltijds inkomen het enige inkomen is. Deze resultaten liggen in de lijn van de simulaties van het Federaal Planbureau. Hieruit blijkt dat de gemiddelde impact van 5 weken tijdelijke werkloosheid (op basis van de aanvragen die begin april werden ingediend) op het beschikbaar inkomen geraamd wordt op 0,4% op jaarbasis – rekening houdend met een volledige terugkeer naar de situatie van voor de crisis –, waarbij het effect kleiner zou zijn voor de laagste inkomenscategorieën. De duurtijd in

tijdelijke werkloosheid is dus van groot belang voor de uiteindelijke financiële impact. In september waren 326.899 werknemers, gecumuleerd, meer dan 51 dagen tijdelijk werkloos geweest.

Tine Vandekerkhove et al. van het HIVA stellen vast dat deze crisis niet één, maar twee gezichten heeft, een gelaagdheid die volgens de onderzoekers ook aan de basis ligt van het uiteenlopende gebruik van tijdelijke werkloosheid. Een belangrijk verschil met tijdelijke, i.e. economische werkloosheid tijdens de vorige financiële crisis is volgens hen dat in de huidige crisis een zeer brede waaier van sectoren ermee in aanraking komt. In de voorgaande crisis waren het vooral de klassieke industriële sectoren die er een beroep op deden. In de huidige crisis zijn er ook heel wat tertiaire en quartaire sectoren bij betrokken die door overmacht te kampen hebben met een plotse daling in het arbeidsvolume en daardoor hun werknemers tijdelijk niet aan het werk kunnen houden. De persistentie in het beroep op tijdelijke werkloosheid verschilt dan ook sterk naargelang van de sector.

De onderzoekers wijzen er ook op dat naast de beschermende functie het systeem ook een herstelfunctie heeft omdat het tijdelijke beroep op tijdelijke werkloosheid immers mogelijk moet maken dat het bedrijf snel klaarstaat om weer omzet te maken zonder extra arbeidskrachten te moeten aanwerven en te laten inwerken. In essentie dient de regeling immers om de band tussen werkgever en werknemer te behouden. Het feit dat in een korte tijd van enkele maanden, binnen de tijdsspanne van het tweede kwartaal 2020, het gebruik van tijdelijke werkloosheid in zowat alle sectoren is teruggevallen, zonder evenredige toename van collectief ontslag of bedrijfssluitingen, toont aan dat het systeem heeft gewerkt als tijdelijke buffer – althans in de eerste maanden.

Volgens simulaties van het Joint Research Centre van de Europese Commissie is de impact van COVID-19 op het beschikbaar gezinsinkomen, de ongelijkheid en het armoederisico in België relatief beperkt, zowel in het geval van de (gesimuleerde) afwezigheid van noodmaatregelen en ook na het in rekening brengen van de maatregelen. Zo zou het (equivalent) beschikbaar gezinsinkomen ongeveer 4% dalen zonder maatregelen. De maatregelen halveren ongeveer het verlies. De stijging van het armoederisico daalt van ongeveer 3% (zonder maatregelen) naar minder dan 1% (met maatregelen).

De consumentenenquête van de NBB gaat na of het huishoudinkomen van de respondenten een negatieve impact heeft ondergaan van de crisis. Over alle huishoudens heen wijst de enquête op een vrij stabiel aandeel huishoudens die geen of beperkt (<10%) inkomensverlies lijden, In april en mei bedroeg dit resp. 73% en 74%. Dit steeg licht in juni en bleef in de periode tot november stabiel op 79% tot 80%. Het aandeel huishoudens met een beperkte spaarbuffer (<3 maanden) blijft over de geobserveerde periode vrij stabiel: 28% in oktober ten opzichte van cijfers die fluctueren tussen 27% (juni) en 34% (juli) in de vorige maanden. In november ligt dit wat lager op 24%. Het aandeel huishoudens dat als kwetsbaar wordt aangemerkt (inkomensverlies>10% en spaarbuffer<3 maanden) lijkt licht te dalen: 12% in april tegenover 8% in augustus en 9% in september en 7% in oktober en november.

DE IMPACT OP ARMOEDE EN DE LEEFSITUATIE VAN KWETSBARE GROEPEN IN DE SAMENLEVING

Jeroen Barrez en Rudi Van Dam beschrijven in hun bijdrage ook de impact van de COVID-19-crisis op de armoede en in het bijzonder de kwetsbare groepen in onze samenleving, alhoewel zij gehinderd worden door de beperkte beschikbaarheid van accurate en actuele gegevens.

Ondanks de tijdens deze crisis genomen bijkomende maatregelen werden verschillende groepen in onze samenleving toch hard getroffen. Het gaat in de eerste plaats om kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Deze hebben meestal een minder beschermde werksituatie of een minder stabiel arbeidscontract. Het gaat onder meer om uitzendkrachten, freelancers en sekswerkers, maar ook personen die in de informele economie actief zijn. Ook kwetsbare gezinnen met kinderen ondervinden talrijke moeilijkheden tijdens deze crisis, in het bijzonder de eenoudergezinnen en de gezinnen met zorgbehoevende kinderen. Daarnaast zijn er de personen die met een sociale minimum- of bijstandsuitkering in hun levensonderhoud voorzien. Zij leefden reeds voor de COVID-19-crisis met een inkomen rond of onder de armoedegrens, maar de crisis stelde hun problemen op verschillende levensdomeinen op scherp.

Zo vormt de ongelijke impact van de coronacrisis op het vlak van onderwijs en scholing potentieel één van de belangrijkste langetermijngevolgen. Maldonado en De Witte (2020) stellen op basis van eindtesten van leerlingen in het zesde leerjaar katholiek onderwijs substantiële leerverliezen vast. Deze leerverliezen en de toename van de ongelijkheid zijn bovendien groter in scholen met kwetsbare leerlingen. Ongelijkheden zijn zowel binnen als tussen scholen gestegen. Voor Nederland worden gelijkaardige effecten vastgesteld (Engzell et al., 2020).

Naar aanleiding van de COVID-19-crisis heeft de Programmatorische federale Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie (POD MI) een specifieke bevraging opgezet bij de OCMW's, om de situatie sneller en meer gedetailleerd te kunnen opvolgen. Een vierde bevraging liep af in oktober en bevat gegevens over het aantal steunaanvragen bij de OCMW's vanaf januari tot en met september (al zijn de resultaten voor september nog onvolledig). De resultaten tonen aan dat er in het begin van de crisis een stijging is van het aantal personen die beroep doen op een leefloon. Er wordt een stijging van het aantal personen met een leefloon ten opzichte van de vorige maand vastgesteld ten belope van 2,1% in maart en 1,2% in april van dit jaar. Daarop volgde een daling in mindere mate in mei (-0,4%) en juli (-0,4%), gevolgd door een dalende trend in juli (-2,7%). In de maanden augustus (0,8%) en september (-0,9%) stellen we globaal genomen een stabilisatie van het aantal leefloonbegunstigden vast (al gaat het voor de maand september nog om voorlopige gegevens). Van februari tot en met april nam het aantal leefloonbegunstigden toe met ongeveer 5.000 personen. Hun aantal daalde daarna evenwel in dezelfde mate van april tot juli. Niettemin is deze daling minder dan we doorgaans in deze periode van het jaar verwachten. Dit werd intussen ook bevestigd op basis van de administratieve gegevens, waarvan we over stabiele gegevens beschikken tot en met juni.

De evolutie van de andere maatschappelijke hulp- en dienstverlening is omgekeerd aan die van het leefloon. In het begin van de coronacrisis zien we eerst een daling, met name in maart en april, gevolgd door een stijging in juni en in mindere mate in juli.

In augustus zien we een lichte terugval, maar in september stijgt de vraag naar andere maatschappelijke hulp- en dienstverlening opnieuw.

De niet-dringende medische hulp nam af over de hele periode (met uitzondering van september), maar dit houdt wellicht verband met het uitstel van de niet-dringende medische zorg. De financiële hulp, die van maart tot en met mei daalde, steeg in juni tot op het niveau van voor de crisis, maar kende nadien een lichte terugval. Tot slot valt op dat de hulp voor schuldbemiddeling toenam tot in juli, vervolgens in augustus een gedeeltelijke terugval kende, maar in september opnieuw steeg. De voedselhulp, die in mei een hoogtepunt bereikte en ook in juni hoog bleef, vertoont sinds juli een neerwaartse trend. Maar sinds september stellen de POD MI, op basis van voorlopige gegevens, opnieuw een sterke toename van de voedselhulp vast.

Voor wat betreft het profiel van de nieuwe hulpaanvragen, kunnen we stellen dat de meeste personen die zich wenden tot het OCMW in april geen inkomen (14,2%) hadden, een werkloosheidsuitkering (11,7%) of een andere sociale uitkering (9,2%) ontvingen of een arbeidsovereenkomst (17,2%) hadden. In augustus stellen we een lichte verschuiving vast: van de personen die bij het OCMW aankloppen hadden de meeste geen inkomen (13,4%), een werkloosheidsuitkering (9,2%), een andere sociale uitkering (9,4%) of een arbeidsovereenkomst (9,8%). Het aandeel nieuwe aanvragen van personen met een arbeidsovereenkomst en werklozen lag in de eerste maanden van de crisis duidelijk hoger. Hoewel nog steeds een groter aandeel van de personen met een arbeidscontract of een werkloosheidsuitkering een steunaanvraag doet bij het OCMW dan voor de crisis, zien we dat dit aandeel geleidelijk afneemt. Bij de werklozen gaat het in de eerste maanden van de crisis wellicht vooral om tijdelijk werklozen, gezien het feit dat de volledige werkloosheid niet significant steeg in deze fase, en dat een aantal maatregelen werden genomen in de werkloosheid, zoals het bevriezen van de degressiviteit en de verlenging van de inschakelingsuitkeringen. Belangrijk om op te merken is dat de situatie voor de hulpaanvraag van 20% tot 30% van de begunstigden niet gekend of gespecifieerd is.

De meest kwetsbaren zijn echter diegenen die niet of onvoldoende (kunnen) terugvallen op de sociale bijstand. Deze groep bestaat onder meer uit dak- en thuislozen, mensen zonder wettelijk verblijf en asielzoekers.

Globaal genomen stelt de POD MI een stijging van het aantal geholpen daklozen door de OCMW's vast, al wordt deze stijging reeds voor het uitbreken van de coronacrisis ingezet. Het aantal daklozen dat ten laste wordt genomen, ongeacht het soort hulp, wordt sinds de crisis geraamd tussen 9.000 en 11.000 personen.

De hulpverlening aan personen zonder wettig verblijfsrecht is in principe beperkt tot de dringende medische hulpverlening. Vreemdelingen met verblijfsrecht zijn dan weer vaak gebonden door de voorwaarde geen onredelijke belasting te vormen voor het bijstandssysteem van het land van verblijf. Uit signalen uit het werkveld blijkt dat vreemdelingen die hun werk verloren daarom vaak geen beroep durven doen op het OCMW, uit vrees hun verblijfsrecht te verliezen. Uitgeprocedeerde asielzoekers kunnen wel een verlenging van de materiele hulp in de opvang aanvragen maar de

procedure en de beperkte beschikbaarheid van maatschappelijk werkers en advocaten maakt dit niet evident.

Ook de niet-uitgeprocedeerde asielzoekers ondervinden nadelen van huidige crisis. Zo worden asielzoekers geacht na 2 maanden door te stromen naar reguliere huisvesting, maar het vinden van een woning was zeker tijdens de lockdown niet evident.

Vele vreemdelingen ontbreekt het daarom niet alleen aan middelen om in hun levensonderhoud te voorzien, maar ook om de essentiële voorzorgsmaatregelen te nemen om zich te beschermen tegen COVID-19 (zoals de aankoop van handgels en mondmaskers). Sommigen trekken zich daarom terug in overdreven isolatie, anderen doen dit vanwege de onzekerheid over hun rechten en gebrek aan informatie hierover. Het gevolg is onder meer dat velen gezondheidsdiensten vermijden en daardoor een gevaar kunnen vormen voor zichzelf en de samenleving.

Frederic De Wispelaere en Dirk Gillis van het HIVA besteedden in hun bijdrage aandacht aan een bijzondere kwetsbare groep, namelijk zij die actief zijn in de schaduwzone van het zwartwerk. Om een eerste inschatting te maken van de evolutie van het zwartwerk tijdens de COVID-19-pandemie maakten zij onder meer gebruik gemaakt van controlecijfers van de Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (SIOD). Volgens de onderzoekers is de kans reëel dat zich in bepaalde sectoren of voor bepaalde beroepen een (sterke) toename van de incidentie van sociale en fiscale fraude, waaronder zwartwerk, heeft voorgedaan of wellicht nog zal voordoen tijdens de economische herstelperiode.

Daarnaast lijkt de COVID-19-crisis soms ook de vorm van zwartwerk, en breder de vorm van sociale en fiscale fraude, wezenlijk te hebben gewijzigd. Deze vaststelling laat hen toe om de definitie van zwartwerk scherper te stellen, o.a. door te stellen dat de COVID-19-crisis heeft aangetoond dat de arbeidsveiligheid en gezondheid, en het niet respecteren ervan, een wezenlijk onderdeel van dit fenomeen uitmaakt.

Tijdens de COVID-19 pandemie lijkt zich volgens De Wispelaere et al. ook een verschuiving van de opdracht van de sociale-inspectiediensten voorgedaan te hebben. De nadruk lag immers op hun preventieve en adviserende rol, eerder dan op hun repressieve.

NAAR EEN RELANCE?

Tijdens de zomermaanden zagen we de eerste signalen van een mogelijk herstel, maar de tweede golf van de pandemie in het najaar brak deze beweging af. Alle prognoses in deze context zijn onderhevig aan een hoge mate van onzekerheid. De Europese Commissie (2020) merkt desalniettemin op dat er zich bepaalde patronen aftekenen: (1) de economische ontwikkeling zal in de eerste plaats worden bepaald door de evolutie van de pandemie; (2) de economische impact en het herstel zal sterk verschillen tussen landen, zowel omwille van de omvang van de pandemie als door de structuur van de nationale economie en de getroffen maatregelen; (3) de beleidsmaatregelen doen ertoe, voor bedrijven, voor de burgers, voor het vertrouwen op de financiële markten.

Verdere ondersteuningsmaatregelen bepalen de langetermijnschade aan de Europese economie.

Tine Vandekerkhove et al. vragen zich in hun bijdrage af hoe het nu verder moet met de rol van tijdelijke werkloosheid bij het economisch herstel. Hun bijdrage focust op een methode om de mate van heropleving van de verschillende sectoren op de arbeidsmarkt te identificeren vanuit de vorige recessieperiode, om aldus een inschatting te maken over de potentiële heropleving van sectoren die nu zijn getroffen door de coronacrisis. Deze methode steunt op de dynamiek in de tewerkstelling zoals we deze kunnen ontleden op basis van Dynam-gecorrigeerde data[4] over werkgevers en werknemers in België en in de gewesten. De heropleving hangt ook samen met de vraag welke sectoren vermoedelijk tijdelijk worden getroffen door de coronacrisis en welke permanent. Sectoren die vermoedelijk slechts tijdelijk worden geraakt zijn de horeca, de cultuur en evenementensector, de beveiliging en reiniging, de detailhandel, …: sectoren die aanvankelijk hoog piekten in de cijfers over tijdelijke werkloosheid, terwijl de band tussen werkgever en werknemer meer inwisselbaar is. Van oudsher kennen deze sectoren meer jaar-op-jaar dynamiek en een groter verloop. Anderzijds zijn er de klassieke industriesectoren waarvoor het behoud van de band tussen werkgever en werknemer een grotere rol speelt, wat – niet toevallig – mee ondersteund wordt door de 'klassieke' economische werkloosheidsmaatregelen. Het zijn sectoren die minder dynamiek en dus ook minder personeelsverloop kennen, zo leert deze bijdrage. Het is vooral voor die groep van sectoren dat de federale overheid, in samenwerking met de regionale overheden, zal moeten inzetten op een juiste mix van bescherming en herstel, niet het minst via extra stimuli voor omscholing en reallocatie in of buiten het bedrijf.

Arthur Jacobs stelt terecht in zijn bijdrage dat zolang er geen vaccin bestaat tegen het virus, er allicht ook geen sprake kan zijn van een volledige terugkeer naar de pre-crisissituatie. Een vaccin zou de restricties in de productie opheffen en het potentitiële outputniveau zou zich herstellen, maar vervolgens lijkt het daadkrachtig stimuleren van de geaggregeerde vraag van overheidswege noodzakelijk om de laagconjunctuur te bestrijden. Wanneer deze budgettaire stimulans onvoldoende snel zou zijn of onvoldoende groot in omvang, dreigt bovendien permanente schade aan het productiepotentieel van onze economie, in de vorm van hysteresis-effecten. Ook bij krachtig budgettair optreden is het niet uitgesloten dat het herstel op de lange termijn onvolledig is. Ondanks de overheidssteun is het waarschijnlijk dat bepaalde levensvatbare ondernemingen hun activiteiten moeten terugschroeven, met name in zwaar getroffen sectoren zoals de industrie, de horeca en de cultuursector.

Vandaar het belang van een krachtig relancebeleid dat zich richt op de sectoren met het grootste groeipotentieel, niet alleen in termen van productie maar ook van werkgelegenheid, met name ook voor de groepen die zich nu meer in de marge van de arbeidsmarkt situeren. Met het oog op het minimaliseren van die schade is het beperken van de duur van de recessie echter primordiaal. Naast het relancebeleid

(4) Met het Dynam-project genereren de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) en HIVA–KU Leuven unieke cijfers over de trends in de dynamiek van de arbeidsmarkt.

van de overheid zal ook de evolutie van de internationale omgeving hiervoor een belangrijke determinant zijn, gezien de openheid van de Belgische economie.

IMPACT OP DE OVERHEIDSFINANCIEN

Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) verwacht een sterkere verslechtering in de overheidsfinanciën in de meest ontwikkelde economieën, onder meer wegens de krachtige fiscale respons in die landen, en de Nationale Bank van België voorspelt een toename van de Belgische schuldgraad met 19,4 procentpunten in 2020, gevolgd door een stagnatie op een hoog niveau in de volgende jaren. De NBB waarschuwt dat – zelfs wanneer men uitgaat van normale groeiniveaus vanaf 2022 – een primair deficit van 4% van het bbp ervoor zorgt dat het pad van de publieke schuldgraad stijgend wordt.

Maar een zeer scherpe toename van de schuldgraad is niet noodzakelijkerwijs zorgwekkend en impliceert geen verdere budgettaire ontsporing in de toekomst. Baert et al. (2020) wijzen erop dat zolang de interestvoet die de overheid betaalt op haar schuld lager is dan de nominale economische groei, de schulddynamiek op lange termijn zorgt voor een afname van de schuldgraad naar zijn pre-crisisniveau. De verklaring hiervoor is dat de draagkracht van de economie – de noemer van de schuldgraad – onder die veronderstelling sneller toeneemt dan de overheidsschuld. Deze gunstige schulddynamiek is volledig afhankelijk van de assumptie dat de rente lager blijft dan de som van reële groei en de inflatie, maar een dergelijk scenario lijkt zeer realistisch in het licht van de reeds aangekondigde crisisrespons van de Europese Centrale Bank (ECB): de nominale rente op tienjarige Belgische obligaties werd in juni 2020 zelfs negatief. Maar opdat de overheidsschuld gunstig zou evolueren op lange termijn moet volgens de auteurs in de eerste plaats een volledig economisch herstel beoogd worden, waarin hysteresis-effecten vermeden worden. Enkel op die manier kan het hoge primaire deficit, waar de NBB voor waarschuwt, vermeden worden. Ook Decoster (2020) is van oordeel dat discretionair handelen van de overheid dat de vraag stimuleert en in liquiditeitsnood verkerende ondernemingen ondersteunt essentieel is om een ontsporing van de overheidsschuld op lange termijn af te wenden, zelfs wanneer dit op korte termijn bijkomstige begrotingstekorten impliceert.

De COVID-19-crisis heeft ook belangrijke gevolgen gehad voor de financiering van de sociale zekerheid. Niet alleen zijn de uitgaven enorm gestegen door de toegenomen uitgaven voor tijdelijke werkloosheid en primaire ongeschiktheid, maar ook de inkomsten zijn fors gedaald. Ten gevolge van de COVID-19-crisis is immers de loonmassa gekrompen. De evenwichtsdotatie zal dit tekort opvangen, maar ook hier rijst de vraag naar de impact van de crisis op middellange termijn. De COVID-19-crisis stelt de uitdaging van de financiering van onze sociale zekerheid verder scherp.

De Studiecommissie voor de Vergrijzing verwacht op middellange termijn een toename van de budgettaire kosten van de vergrijzing ten opzichte van eerdere vooruitzichten. Deze toename is voor het grootste deel te wijten aan de neerwaartse bijstelling van de verwachtingen omtrent het verloop van het bbp in die periode ten gevolge van de coronacrisis, waardoor het gewicht van de sociale uitgaven in het bbp toeneemt. In de vooruitzichten van de Studiecommissie heeft de coronacrisis een veel beperktere impact op de vergrijzingskosten na 2025: meer dan drie vierde van de opwaartse

herziening van 2,2 procentpunt voor de periode tussen 2019 en 2070 vloeit voort uit de toename van de kosten tussen 2019 en 2025. De coronacrisis heeft de uitdagingen die de vergrijzing op budgettair vlak veroorzaakt dus op relatief korte termijn verhoogd en de nood aan structurele oplossingen is urgenter geworden.

BESLUIT

De sociale zekerheid heeft in ons land onmiskenbaar haar rol als economische stabilisator vervuld, zoals ze ook al eerder deed tijdens de financiële crisis van 2008. Dankzij de gemobiliseerde middelen is de koopkracht van de Belgen grotendeels gevrijwaard en is de sociale impact van de crisis minder dramatisch dan werd gevreesd. Toch heeft de crisis een aantal zwakheden aan het licht gebracht, voornamelijk wat betreft groepen in onze samenleving die niet of onvolledig beschermd zijn. De COVID-19-crisis heeft immers aangetoond wie door de mazen van het sociale vangnet valt of er onvoldoende beroep op kan doen. De geïdentificeerde kwetsbare groepen kunnen daarom een basis vormen om het sociale beschermingsnet op punt te stellen. Het verbeteren van de toegankelijkheid van onze sociale bescherming is dan ook een belangrijke uitdaging voor het beleid op korte en middellange termijn.

De data en inzichten die hier werden gepresenteerd, zijn het resultaat van ruim een half jaar samenwerking tussen de FOD Economie (Statbel), de FOD Sociale Zekerheid, de FOD WASO, de POD MI, het Federaal Planbureau, de Nationale Bank van België en de Openbare Instellingen van de Sociale Zekerheid. Daartoe verenigd in de Werkgroep Sociale Impact van de COVID-19-crisis (WGSIC), streven ze er sinds de tweede helft van maart naar om de sociale impact van deze crisis in kaart te brengen. Dankzij de inzet van alle gegevensleveranciers werden gegevens sneller ontsloten om een actuele monitoring mogelijk te maken. Maar de werkzaamheden houden hier niet op. Niet alleen is het einde van de crisis momenteel nog onzeker, maar er zijn nog tal van verbeteringen van onze monitoring mogelijk. Maar ik ben ervan overtuigd dat we dankzij deze doorgedreven samenwerking in de nabije toekomst belangrijke stappen vooruit zullen kunnen zetten.

Koen Vleminckx
FOD Sociale Zekerheid

BIBLIOGRAFIE

Baert, Stijn, Cockx, Bart, Heylen, Freddy en Peersman, Gert, Economisch beleid in tijden van Corona: een kwestie van de juiste uitgaven te doen, *Gentse Economische Inzichten*, Gent, 2020.

Barrez, Jeroen en Van Dam, Rudi, Armoede en kwetsbare groepen tijdens de coronacrisis, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Bevers, Tom, Burnel, Valérie, Coenen, Ann, Gilbert, Valérie en Jacobs, Arthur, The end of the world as we know it? De impact van de COVID-19-uitbraak op de Belgische arbeidsmarkt, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Decoster, André, Hoe fel besmet COVID-19 onze overheidsfinanciën?, *Leuvense Economische Standpunten*, Leuven, 2020.

De Witte, Kristof en Maldonado, Joana Elisa, De effecten van de COVID-19-crisis en het sluiten van scholen op leerlingprestaties en onderwijsongelijkheid, *Leuvense Economische Standpunten*, 181, Leuven, 2020.

De Wispelaere, Frederic en Gillis, Dirk, De impact van de COVID-19 pandemie op de evolutie van en de strijd tegen zwartwerk in België, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Engzell, Per, Frey, Arun en Verhagen, Mark, *The collateral damage to children's education during lockdown*, https://voxeu.org/article/collateral-damage-children-s-education-during-lockdown, 2020.

Europese Commissie, *European Economic Forecast, Autumn*, European Economy Institutional paper 136, Brussel, 2020.

Fronteddu, Boris en Bouget, Denis, Chronologie: het antwoord van de Europese Unie op de eerste golf van de COVID-19-pandemie. Januari-augustus 2020, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Geeraert, Marina en De Maesschalk, Veerle, Tijdelijke uitbreiding van het overbruggingsrecht als financieel vangnet voor zelfstandigen die inkomensverlies ondervinden als gevolg van de coronacrisis, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Jacobs, Arthur, Macro-economische impact van de uitbraak van het coronavirus: recessie, herstel en blijvende schade, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Loÿen, Chloë, Nuyts, Nathalie en Segaert, Michiel, De impact van de COVID-19-pandemie op de werkloosheid: eerste resultaten, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Thuy, Yannick, Van Camp, Guy, en Vandelannoote, Dieter, COVID-19 crisis: simulatie impact van het loonverlies bij tijdelijke werkloosheid in geval van overmacht en het inkomensverlies in geval van een overbruggingsrecht, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

WG SIC, *Monitoring van de gevolgen van COVID-19 op de werkgelegenheid en de sociale bescherming en België – editie 27 november 2020,* FOD Sociale Zekerheid, Brussel, 2020.

Vleminckx, Koen, Monitoring en beheer van de sociaaleconomische impact van de Covid-19-crisis in België, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.

Vandekerkhove, Tine, Struyven, Ludo en Goesaert, Tim, Tijdelijke werkloosheid tijdens Covid-19: Een buffer tegen ontslag met twee gezichten, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, Brussel, 2020.